

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XIII.

BARCELONA 31 D' AGOST DE 1890.

NÚM. 142.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSOCIATS. —Pera'ls no socis, 1'50 pessetas al any. —Número sol, 25 cénts. Se subscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totes las comunicacions, y en la llibreria de Verdaguer.

EXCURSIONS

MEMORIA DE LA PARTICULAR Á PRADES, CIURANA, SERRA DEL MONTSANT, CARTOIXA D' ESCALA-DEI, VILA Y MONTANYAS DE TIVISA Y MONASTIR DE CARDÓ. Del 24 al 30 d' Agost de 1889.

Las serras de Prades, la cordillera del Montsant y las montanyas de Tivisa y de Cardó, tancan una comarca tan rica en productes agrícolas com sorprenent en bellesas naturals, y per lo meteix d' interés pera l' excursionista, per lo que no m' ha semblat fora de rahó fer una lleugera ressenya del país que vaig recorre desde 'l 24 al 30 d' Agost de 1889 si bé que ho faré molt breument d' alguns punts visitats ja per distingits companys.

A tres horas de la Espluga de Francolí 's troba situada la antiga é histórica vila de Prades, capital en altres temps del comtat de son nom, y avuy casi descuydada entre las fragositats de la serra. Lo camí segueix besant las enmarletadas tapias del gran cenobi de Poblet, desde ahont va envers al N. paralelament al riu Francolí; una hora y mitja després trenca repentinament en direcció á ponent entrant per l' ample y sech llit de la riera de *Titllá* que té son origen dins d' aquellas montanyas. Per lo tor-

tuós fons del congost per lo que s' escola la riera 's segueix marxant durant bastant tret fins péndre per una inclinada costa que termina en lo lloch denominat *coll de Prades*, á 949 metres sobre 'l nivell del mar, per entre 'ls que havian estat famosos boscos de Poblet que la devastació de que han sigut objecte ha reduhit á garrigas d' escás valor.

Per lo citat *coll* se passa la serra de Prades, permetent sa altitut, dominar ab la vista una bona part de la conca de Barbará ab la línea de montanyas que la tallan envers llevant, sobre las quals sobressurt la característica silueta del Montserrat, que no per la distancia perden sos pichs la peculiar estructura que tots coneixém. En direcció N. se descubreixen los extensos plans del Urgell com partint de la prolongació de la serra, y Lleyda á son extrém com llarga fita que deté la série de serraladas que s' enfilan fins al Pirineu. Desde aquest elevat lloch se va seguint per una baixada de poca pendent que en curt temps dona vista á la ample vall en que está la vila de Prades. Apacible y rialler se presenta aquésta y apart dels escassos camps destinats al conreu que rodejan la població á modo de oássis, tot dona idea de soletat y desert; l' ayre que 's respira, lo silenci que 's nota, la classe de vegetació y la falta absoluta de caserius ó edificis separats del grupo de població, recordan los pobles de las més apartadas regions de las comarcas catalanas.

Prades, per sa fisonomía, se distingeix per complet de todas las demás poblacions dels territoris immediats; tant la vila com lo país en que 's troba sembla transportat allí desde 'ls recons més septentrionals d' algunas de nostras provincias. Ben disposta pera la defensa en antichs temps, encara avuy está en gran part voltada de murallas que, 'l meteix que 'ls vells edificis de son recinte, han prés un color negrench de tétrich aspecte. Arribant per lo camí de La Espluga 's passa per un vell portal circular que mira á llevant, conduhint á la plassa un estret y pendent carrer. En aquélla se troba situada la iglesia parroquial, qual primitiva fábrica degué aixecarse á arrel de sa conquesta á mitjans del sigle XII per lo comte Ramon Berenguer, conservántse de la meteixa una bonica porta lateral de pur estil bizantí ab elegant decoració d' aquesta classe. En general domina en la

obra l' art gòtic, deguéntse també al Renaixement algunas adicions fetas al edifici, com se veu en la fatxada. Davant d' aquésta hi ha una font pública de caràcter monumental constituída per la pica bastant ample, de qual centre s' aixeca una gran esfera de pedra, de molt diàmetre.

De lo que fou castell y residència dels comtes de Prades ja res queda en l' actualitat, havent passat aquest senyoriu á la casa de Cardona en 1425, en virtut de matrimoni entre individus de abduas familias, després de grans disturbis que trastornaren lo país. La destrucció de part de las murallas y 'ls restos d' alguns edificis, son encara senyals evidents del terrible incendi ab que castigá la vila lo General Gurrea, de trista memoria pera la població, lo dia 17 de Setembre de 1837.

Un viarany de duas horas conduheix al petit poble de Ciurana, d' interessants recorts històrichs, partint de Prades per son costat de Ponent. Als pochos passos se troba una solitaria creu de terme d' estil gòtic, sortintse molt poch després del pla, guanyantse la petita pujada del turó que per aquell costat tanca l' horizon, perdentse desseguida de vista la població y sos encontorns. Lo camí s' interna per un terror de pura formació calcàrea, cobert de garrigas, y sens indicis d' habitacions ó caserius en cap direcció. L' aspecte general del país es sech, trist y abrupte en alt grau. A la meytat proximament del trajecte, y pel costat esquer envers ahont va declinant la montanya en condicions molt irregulars, se vehuen los avenchs que rodejan lo poble de La Febró, amagat dessota de colossals precipicis y dels que es únicament perceptible la negra ombra que desde 'l fons dels meteixos s' aixeca sobre 'l llarch espay que 'l cim d' aquélls abraça.

No 's tarda gran cosa en anar descendint poch á poch per la meteixa vessant que forma la montanya pera donar volta á un petit serrat d' igual constitució geològica que 'l demés del terror. Ja després se cámbia de perspectiva que s' extent fins la serra del Montsant, lo poble d' Albarca en sa vessant y las montanyas de la marina. Se fá més sensible la vessant fins entrar en la estreta llengua de terra que, arrancant del macís de la montanya, avansa sobre 'l Priorat servint d' elevat sitial al petit y pintoresch poble de Ciurana. Se fá impossible donar, sisquera sigui aproximada,

una idea de la hermosa posició topogràfica del poble que domina á vista d' aucell la extensa regió enclavada entre 'l Montsant, la serra de Prades, las montanyas de la marina y las terras que forman la ribera del Ebre; Cornudella queda quasi al peu com un relleu cuydadosament executat, y á major distancia altres pobles circumvehins. Encara essent tan reduhit lo caseriu de Ciurana ocupa aquést tot lo planell del cim, donada sa escassa extensió, que per tots costats termina en profons singles, si 's fa excepció d' un extrém que mira á Llevant per ahont s' adhereix á la cordillera general. La roca d' arenisca roja que 'l forma sembla com si constituís un single sobreposat á altre, determinat per un escás relleu del inferior en algunas de sas parts. A gran profunditat discorre per la falda de mitjdía lo riu Ciurana que naix en las montanyas de La Febró, y pel costat N. passa un barranch que descendeix dels serrats pròxims y termina confonentse ab aquéll.

La importancia que tingué Ciurana en la Etat mitja, se veu bé que dependí de sa posició quasi inexpugnable, y així 's comprén que, reconquistat en lo sigle xii tot lo territori catalá per l' esfors de nostres invictes comtes, se fes necessari ocupar aquest punt com últim baluart dels invasors, pera subjectar los restos del poble árabe refugiat en las escabrositats de las serras de Prades, ahont encara sostenía enlayrat l' estandart mahometá. Es molt possible que quan lo castell de Ciurana fou guanyat als moros per lo comte Ramon Berenguer en 1153, no hi hagué allí cap població, que tal vegada prosperés més tart al passar la tenencia del meteix á poder del noble Bertrán de Castellet, á quí la concedí lo Comte en premi de sos eminents serveys en aquella gloriosa y rápida campanya; y 'ns fa créure en la existencia únicament del castell lo que no 's parla de població al serli aquést concedit, creantse paulatinament un centre á la ombra dels grossos murs de la fortalesa, com era freuent en aquell temps, majorment si 's té en compte que 'ls árabes seguíren habitant las montanyas, encara que subjectes al domini cristiá, de tal modo que en lo regnat d' Alfons I, y ab l' ausili que 'ls prestavan los moros que habitavan la part oposada del Ebre, promogueren grans rebelions que exigíren la anada de forsas pera véncels, y subjectar

los llochs que allavors ocupavan, essent desseguida expulsats del regne.

Al entrar en lo poble se passa tocant los espessos murs de la avuy arrunada fortalesa, que agafa tot lo ample del turó. Los restos acusan la existencia de dos closos á diferent nivell, aprofitant la configuració del sol; sas murallas y parets interiors están construhidas ab grossos carreus molt ben pulimentats, y tenen una amplada aproximada de dos metres. En la part més elevada se veu encara lo que en millors temps seria plassa d'armas, qual enllosat está convertit en era, y al Nort-est quedan restos de construcció que podrían ser los de la torra. Permaneix encara en peu una habitació llarga y estreta ab volta apuntada, tal vegada era la capella del castell. En las murallas s'hi troban diferents aspitlleras de forma circular ab una obertura llarga cap amunt, evidentment disposadas pera 'ls tirs de mosquets ó armas de foch, iguals á las que hem vist en otras vellas fortalesas com v. g. las que hi ha en los murs del castell de Burriach. Donadas las dimensions d'aquests recintes durant la Edat mitja no cal dubtar que 'l castell de Ciurana era una fortificació de primer orde per sas desusadas proporcions, per la grandiositat de la obra, per la distribució de son recinte que ab algùn estudi podria fácilmente referise, y per sas condicions militars y estratéegicas que lo convertían en una plassa forta de difícilíssim bloqueig.

La obra quals imponents despallas encara contemplém, bé 's veu ésser d' época relativament moderna. Lo castell hont se defensaren los últims representants del poble invasor, desaparegué á bon segur pera deixar lloch en que aixecar altra fortalesa que respongués á las necessitats militars d' últims del sigle xiv y encara mellor del següent. Res hi ha en aquells feyxuchs restos que reveli una construcció anterior á la fetxa indicada, y tot lo que 's veu, tant per las disposicions de la fàbrica com per las formas, dimensions y preparació del material implica un art complet y perfet com ho vá ésser lo del sigle xv. Lo trassat de las aspitlleras, á que abans nos hem referit, confirma aquesta opinió com que 'l ús de mosquets, arcabussos ó semblants armas de foch obligá á usar aspitlleras circulars pera apoyar lo canó en l' acte del tret servint d' aguayt la escletxa superior.

En la muralla del costat del riu Ciurana que dona á un espantós precipici, se troban dos lleugers clots deguts al gastament de la pedra, no molt resistent per sa naturalesa calcàrea; donchs bé aquestos dos buyts que 's coneixen ab lo nom de *Lo salt de la reina mora*, son l' orígen d' una tradició que suposa que, pròxim á caure en poder dels cristians lo castell, la reina *Abdelazía* abans que ésser presonera preferí morir, llensantse al single montada á cavall, quedant en la muralla marcats las ferraduras d' aquell, estánt també popularisada la idea de que recullits los restos de la valerosa primpcesa mora descansan en la tomba de pedra que 's troba adossada al parament exterior de la iglesia.

Es manifest l' error de suposar la existencia de trossos árabes en la iglesia; es aquésta una construcció de pur estil bizantí de la última época; orientada ab tota exactitut y completament aislada; la fàbrica permaneceix per fortuna sense adicions y reformas que la desnaturalisin. Forma l' edifici una nau d' amplas proporcions, ab volta apuntada, que descansa sobre una imposta que recorre tot lo parament interior, inclus lo presbiteri, donantli vida dos motlluras de ratllas angulars separadas per un senzill bordó. L' ábside es de trassa circular sens cap adorno, com careix també d' élls l' únich vano que s' obra en lo centre. La porta vé situada en lo mur que queda al N., comensant per una pestanya semicircular, ab la meteixa motllura que la imposta interior, que cubreix tres toros en degradació apoyats sobre una imposta constituïda per adornos antemátichs. Segueixen á continuació duas columnas per cada costat, de las quals avuy dia no 'n queda més que una, havent desaparegut las tres restants. Lo capitell d' aquélla es de tipo genuinament bizantí per rahó de la especie de fruyts que sobressurten de las arestas del tambor. Lo recte dintell, originari de la porta, se troba apoyat en los dos extrémns per permodols representant sérs fantástichs, disposició si bé molt general en edificis d' aquesta classe, no prodigada en nostre país. Al costat de la porta queda lo sepulcre de pedra que 's diu ser de la reina mora *Abdelazía*; es una tomba de caras planas ab la tapa á doble vessant y sens inscripció ni adorno de cap classe, semblant de construcció un poch posterior á la de la iglesia; y, deixant tot quant diu la tradició per boca del poble, bé podria ésser que tanqués los restos de

algún individu de la família Castellet que, com ja deyam, disfrutava la tenencia del castell per concessió del comte Ramon Berenguer.

En l'interior de la iglesia son notables los retaules del altar major, especialment lo del centre per la ben pintada imatge de Sant Antoni que conté, qual testa es una preciosa obra d'art. En un petit altar de la dreta, es objecte de molta veneració la imatge escultural de la *Verge de Ciurana*, sense cap interès arqueològich. La pica del aygua beneyta es digna d'atenció per estar sostinguda per dos capitells invertits d'estil bizantí, que á bon segur son dos dels tres que faltan á la portada, y es llástima que no tornin á son siti; un d'ells pertany al tipo dels historiat, y l'altre á la classe dels que imitan als clássichs del órde corinti.

JOAQUIM DE GISPERT.

(Continuará.)

EXCURSIÓ AL CASTELL DE TARADELL.—23 d'Agost de 1890 (particular.)

Fou realisada per nostre consoci En Francesch Carreras y Candi. Desde Sant Juliá de Vilatorra hont estiuhava, feu envers *Mitj-dia* pel camí carreter que per la masía de *la Carrera* condueix á *Vilalleóns*. Després de pasada una llarga roureda, tenint damunt eix poblet, de románica iglesia, y dessota la antiquíssima torra de *Sala-d'euras* (*Ederis* segons los documents de la *Etat Mitjana*); abdos llochs equídistants, se deixa aquella carretera y una inextricable serie de viaranys atravessant boscos, lo enmenaren á la masía de *Roca-frigola*, al camí de *Vich* á *Viladrau*, á *Can Fuma* y molt prop d'una emblanquinada capella de *Sant Quirse*, insignificant construcció, á lo que sembla del sigle *xvi* ó *xvii*. En aquésta, la espadanya, la aspitllera pera illuminar lo interior y la porta, formen linea oblicua, honrant molt poch á son constructor. Un sencill altar ab algunas presentallas, fou tot lo observat en son interior.

Cinch quarts d'hora tardá en arribar á Taradell, població d'

uns dos mil habitants, prou coneguda de precedents excursions, per lo que no ressenyarém son preciós campanar románich de quatre pisos, ni la capella del renaixement dedicada á Santa Llúcia. A despit de lo que indica la arquitectura d' aquestas tres capellas de *Taradell*, existeix allí la tradició de que fou la primitiva iglesia la de *Sant Quirse*, que després d' élla edificaren la de *Santa Llúcia* y darrerament la de *Sant Genís*. De passada felicitarém al Sr. Rector de *Taradell* qui ab molt bon acert cambiá son segell hont deya «*Parroquia de San Ginés M. de Taradell*» ab altre hont se llegeix «*Sant Genís—Parroquia de Taradell Bisbat de Vich—en Catalunya.*»

A mitja hora llarga de la Vila envers Llevant, dalt d' un munt que presenta rojench son cim y que s' alsa solitari entre las serras del *Bou* y de la població de *Taradell*, estava son antich Castell, dominant la *Plana de Vich* y las recolsadas y montanyas hont es *Viladrau*. Avuy dia lo coneixen pel castell de ca'l *Boix*, nom de la hisenda mes propera. Lo turó es assequible de per tots quatre cantóns, mes no així lo castell, edificat damunt d' una extensa roca ab que remata, y si be no es alta en excés, se presenta baumada d' un modo exorbitant per tres de sos indrets, gay capritxo de la naturalesa que 'l feya poch menys qu' inexpugnable. La porta d' entrada, ben conservada encara, obria 's envers Ponent; y s' aguantan, á despit del temps y del descuit, trossos de quasi totas sas murallas, en alguns dels que s' hi obren llargas sageteras. Ab no molt treball se pot aixecar la planta, mantenintse quasi be intacte l' antich perimetre, que per cert era poch extens.

Aquest castell apareix com existent en 1107 en lo document 337 de la *Marca Hispánica*. A darrers del segle xi ó á comens del xii pertanyia á Guerau Alemany de Cervelló. En lo primer quart del segle xiv y xv lo trovém propietat dels Vila de-many, los qui hi tingueren lo mixt imperi y la jurisdicció civil.